

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ФІНАНСОВОГО ПРАВА

Харків
2012

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЮРИДИЧНА
АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО”**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ФІНАНСОВОГО ПРАВА**

(відповідно до вимог ECTS:
галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

**для студентів III курсу
денних факультетів**

**Харків
2012**

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з фінансового права (відповідно до вимог ЕCTS: галузь знань 0304 “Право”, освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”, напрям підготовки 6.030401 “Правознавство”) для студентів III курсу денних факультетів / уклад.: М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, І. М. Бондаренко та ін. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2012. – 53 с.

У к л а д а ч і: М. П. Кучерявенко,
Д. О. Білінський,
І. М. Бондаренко,
М. І. Дамірчись,
О. О. Дмитрик,
А. М. Котенко,
О. А. Лукашев,
Г. В. Россіхіна,
Н. Ю. Онішук,
Л. В. Товкун,
Т. М. Шульга

*Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою
університету (протокол № 3 від 29.05.2012 р.)*

1. ВСТУП

Фінансове право являє собою сукупність взаємопов'язаних правових норм, що регулюють особливе коло суспільних відносин – фінансових. У сучасних умовах, що характеризуються зміною економічної основи України, створенням нової суверенної держави, наданням широких повноважень органам місцевого самоврядування, суттєво змінюється, удосконалюється фінансово-правове регулювання різних сфер. Законодавство, що регулює фінансові відносини, є мобільним, розгалуженим. Нові реалії українського державотворення потребують додаткового осмислення сутності сучасного фінансового права. Усе це вказує на підсилення важливості курсу “Фінансове право” та пред'явлення підвищених вимог до якості його змісту. Більш того, в умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави в правовій системі для процесу державотворення та удосконалення правової системи зростає значущість розробок учених-фінансистів. Отже, стає вагомішою роль фінансового права як галузі, науки і навчальної дисципліни, що є важливим чинником формування у майбутніх юристів демократичного світогляду.

Головною метою курсу є розкриття (вивчення) сукупності правових норм, що регулюють фінансові відносини в Україні, характеристика їх взаємозв'язку зі змінами, що відбуваються у фінансовій системі держави в умовах становлення ринкової економіки, розширення у студентів світогляду щодо фінансово-правового регулювання фінансової діяльності держави та органів місцевого самоврядування. З урахуванням цього передбачається розгляд багатьох питань, що дає студентам широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих фінансово-правових проблем розвитку України, зокрема, поняття фінансів,

фінансової діяльності держави та фінансової системи; фінансового контролю, питання правового регулювання бюджетних, податкових, валютних та інших фінансових відносин. Завдання полягає у засвоєнні фінансово-правових категорій, вмінні орієнтуватися в масиві законодавства, що регулює фінансові відносини.

Під час підготовки до колоквіумів і практичних занять необхідно виконати завдання, наведені у даному посібнику. На практичному занятті рішення перевіряється в аудиторії шляхом обговорення.

У результаті опанування матеріалу студенти повинні:

знати фінансово-правову термінологію, основні положення фінансового права;

уміти працювати з нормативно-правовими актами, що регулюють фінансові відносини; аналізувати їх зміст; порівнювати фінансово-правові категорії; розкривати взаємозв'язок з іншими дисциплінами; логічно викладати матеріал; аргументувати і доводити свою думку.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/п	Т е м а	Всього годин	У тому числі			
			лекції	практичні заняття, колоквіуми	самостійна робота	
1	2	3	4	5	6	

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ I. Фінансове право (43 год)

1	Поняття фінансів. Публічні фінанси: зміст та склад. Публічна фінансова діяльність	11	4	2	5
2	Фінансове право в правовій системі України	9	2	2	5
3	Фінансово-правові норми і фінансові правовідносини	8	2	1	5
4	Правове регулювання фінансового контролю в Україні	15	4	4	7

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ II. Бюджетне право (43 год)

5	Правове регулювання бюджетних відносин в Україні. Бюджетна система України	9	2	2	5
6	Бюджетний процес	13	4	2	7
7	Міжбюджетні відносини	12	4	2	6
8	Правовий режим цільових державних і місцевих фондів	9	2	2	5

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ III. Окремі інститути фінансового права (40 год)

9	Податкове право і податкова система України	11	2	2	7
---	---	----	---	---	---

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
10	Правовий режим державного боргу та державного кредиту	9	2	2	5
11	Фінансово-правові основи грошового обігу, платіжних систем та банківської діяльності	12	4	2	6
12	Правові основи валютного регулювання і валютного контролю	8	2	1	5
Разом		126*	34	24	68

*До загальної кількості годин входить і індивідуальна робота студентів, яка становить 14 год.

ЗАТВЕРДЖЕНО
вченою радою Національного
університету “Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого”
(протокол № 5 від 20.01.2012 р.)

3. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ “ФІНАНСОВЕ ПРАВО”

Розділ I. Поняття фінансів. Публічні фінанси: зміст та склад. Публічна фінансова діяльність держави

Фінанси як система відносин. Розмежування фінансів як відносин і фінансів як сукупності матеріальних важелів. Передумови виникнення фінансів. Зміст, ознаки та функції фінансів. Співвідношення фінансів і грошових фондів. Централізовані та децентралізовані грошові фонди.

Зміст публічних фінансів. Державні фінанси і фінанси територіальних громад. Склад публічних фінансів, місце бюджетів у їх системі. Позабюджетні кошти держави і територіальних громад.

Діяльність держави в галузі управління фінансами. Принципи, форми та методи публічної фінансової діяльності. Стадії публічної фінансової діяльності. Мобілізація коштів до публічних фондів. Розподілення коштів фондів держави і територіальних громад. Витрачання коштів публічних фондів. Контроль за рухом коштів публічних фондів.

Система державних органів, що здійснюють публічну фінансову діяльність, та їх правовий статус. Органи загальної компетенції. Органи спеціальної компетенції.

Фінансова система, її зміст та структура. Підстави включення елементів до фінансової системи держави. Ланки фінансової системи. Бюджетна система. Кредитна система. Державне страхування. Фінанси підприємств.

Розділ II. Фінансове право в правовій системі України

Фінансове право як галузь публічного права. Предмет і метод фінансового права. Роль владних приписів у регулюванні фінансових відносин. Особливості імперативного методу регулювання фінансових відносин.

Система фінансового права. Загальна та Особлива частини. Співвідношення матеріальної та процесуальної сукупності фінансово-правових норм.

Джерела фінансового права. Нормативно-правовий акт. Міжнародний договір. Акти органів судової влади в механізмі правового регулювання фінансових відносин. Тенденції розвитку джерел фінансового права в Україні.

Місце фінансового права в системі права. Зв'язок фінансового права з іншими галузями права.

Фінансове законодавство, його склад та особливості. Систематизація фінансового законодавства України. Бюджетний кодекс України. Податковий кодекс України.

Наука фінансового права та основні напрями її розвитку на сучасному етапі.

Розділ III. Фінансово-правові норми і фінансові правовідносини

Поняття фінансово-правових норм та їх ознаки. Види фінансово-правових норм. Підстави класифікації та співвідношення окремих груп фінансово-правових норм.

Структура фінансово-правової норми. Гіпотеза. Диспозиція. Особливості санкції фінансово-правової норми.

Дія фінансово-правових норм у часі, просторі та за колом осіб.

Фінансові правовідносини, їх зміст та особливості. Види фінансових правовідносин і підстави їх класифікації.

Зміст фінансових правовідносин та елементи, що його складають. Об'єкти фінансових правовідносин. Суб'єкти фінансового права та фінансових правовідносин. Співвідношення сторони та суб'єкта фінансових правовідносин.

Підстави виникнення, зміни та припинення фінансових правовідносин. Юридичний факт.

Розділ IV. Правове регулювання фінансового контролю в Україні

Місце фінансового контролю в державному управлінні рухом публічних грошових коштів. Поняття та значення фінансового контролю. Реалізація фінансової дисципліни при здійсненні фінансового контролю.

Види фінансового контролю та підстави класифікації. Державний і недержавний фінансовий контроль.

Об'єкти фінансового контролю. Співвідношення об'єкта фінансових правовідносин та об'єкта фінансового контролю.

Методи фінансового контролю. Аналіз фінансової діяльності. Обстеження. Облік. Інспектування, ревізія та перевірка, їх співвідношення й види. Порядок проведення ревізій та перевірок. Періодичність проведення ревізій та перевірок. Акти за підсумками проведення ревізій та перевірок, їх правові наслідки.

Система контролюючих органів у галузі публічної фінансової діяльності. Органи фінансового контролю загальної та спеціальної компетенції.

Незалежний фінансовий контроль. Аудиторський контроль. Громадський контроль за здійсненням фінансової діяльності.

Розділ V. Правове регулювання бюджетних відносин в Україні. Бюджетна система України

Бюджетне право як підгалузь фінансового права. Місце бюджетного права в системі фінансово-правової галузі. Зв'язок бюджетного права з інститутами фінансового права та іншими галузями права.

Особливості та зміст бюджетно-правових відносин. Об'єкти бюджетних правовідносин. Суб'єкти бюджетних правовідносин. Види бюджетних правовідносин.

Система бюджетного законодавства. Місце Бюджетного кодексу України в системі бюджетного законодавства.

Поняття бюджету та його значення для функціонування держави. Ознаки бюджету. Складові бюджету. Загальний та спеціальний фонди бюджету. Резервний фонд.

Бюджетна класифікація та її склад. Класифікація доходів бюджету. Класифікація видатків бюджету. Класифікація кредитування. Класифікація фінансування бюджету. Класифікація боргу.

Дефіцит і профіцит бюджету. Підстави й випадки прийняття бюджетів із дефіцитом. Джерела фінансування дефіциту бюджету. Засоби подолання дефіциту та профіциту бюджету.

Право на здійснення запозичень. Гарантії по виконанню боргових зобов'язань. Державний борг.

Поняття бюджетних повноважень. Зміст інституту бюджетних повноважень. Бюджетні повноваження України. Бюджетні повноваження органів місцевого самоврядування та їх виконавчих органів.

Бюджетна система України. Принципи бюджетної системи України. Зміст принципів бюджетної системи.

Склад бюджетної системи України. Державний бюджет. Місцеві бюджети. Правова форма державного й місцевих бюджетів. Поняття зведеного бюджету. Зведений бюджет України. Місцеві зведені бюджети. Поняття бюджетного циклу. Співвідношення бюджетного циклу та бюджетного періоду. Бюджетний період.

Відповідальність за порушення бюджетного законодавства: поняття та види.

Розділ VI. Бюджетний процес

Бюджетний процес та принципи його здійснення. Стадії бюджетного процесу.

Учасники бюджетного процесу. Розпорядники бюджетних коштів. Головні розпорядники бюджетних коштів. Одержувачі бюджетних коштів. Бюджетні призначення. Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі.

Складання проектів бюджетів. Основні напрями бюджетної політики на наступний рік. Бюджетні запити.

Розгляд і прийняття закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети.

Виконання бюджету. Розпис бюджету. Внесення змін до Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Скорочення видатків і кредитування бюджетів. Захищені статті бюджету. Кошторис бюджетних установ. Порядок складання і затвердження кошторисів бюджетних установ.

Звітність про бюджет. Підготовка і обговорення звіту про виконання бюджету та прийняття рішення щодо нього.

Контроль та аудит у бюджетному процесі.

Р о з д і л VII. Міжбюджетні відносини

Поняття міжбюджетних відносин. Мета регулювання міжбюджетних відносин. Розмежування видатків між бюджетами. Видатки, що здійснюються з Державного бюджету України. Видатки місцевих бюджетів.

Розрахунок видатків, що враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів. Фінансові нормативи бюджетної забезпеченості. Коригуючі коефіцієнти фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.

Поняття і види міжбюджетних трансфертів. Офіційні трансферти. Дотації вирівнювання. Субвенції. Кошти, що передаються до Державного бюджету України і місцевих бюджетів з інших місцевих бюджетів. Додаткові дотації.

Порядок надання міжбюджетних трансфертів.

Р о з д і л VIII. Правовий режим цільових державних і місцевих фондів

Поняття та класифікація цільових державних і місцевих фондів. Значення державних позабюджетних фондів та їх співвідношення з коштами бюджетів.

Особливості фінансово-правового регулювання відносин, що виникають при формуванні, розподілі та використанні коштів цільових публічних фондів. Цільові фонди коштів органів місцевого самоврядування.

Правові засади діяльності Пенсійного фонду України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Правовий режим страхових внесків у централізовані позабюджетні цільові фонди. Правовий статус Державного фонду охорони навколишнього природного середовища. Правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Р о з д і л IX. Податкове право і податкова система України

Податкове право як фінансово-правовий інститут. Місце податкового права в правовій системі України. Особливості структури податкового права.

Предмет і метод податкового права.

Податкове законодавство України. Місце Податкового кодексу України в системі законодавства, що регулює публічну фінансову діяльність.

Поняття податку, його ознаки та функції. Правовий механізм податку. Основні елементи правового механізму податку. Додаткові елементи правового механізму податку.

Податкова система України та її структура. Класифікація податків та зборів. Податки з юридичних осіб. Податки з фізичних осіб. Податки зі змішаним платником.

Відповідальність за порушення податкового законодавства: поняття та види.

Розділ X. Правовий режим державного боргу та державного кредиту

Поняття державного (муніципального) боргу. Економічні та соціальні наслідки державного боргу.

Види державного боргу. Внутрішній та зовнішній державний борг. Граничний обсяг боргу. Управління державним боргом. Погашення та обслуговування державного боргу. Фонд обслуговування державного внутрішнього боргу України.

Поняття кредитування. Місце та особливості державного кредиту. Співвідношення державного кредиту із системою державних доходів. Особливості правовідносин, що виникають у галузі державного кредиту. Форми державного кредиту та підстави їх класифікації. Правове регулювання внутрішніх державних та місцевих позик. Підстави здійснення державних та місцевих запозичень.

Державні цінні папери. Облігації державної внутрішньої позики. Казначейські сертифікати.

Державні (місцеві) гарантії.

Розділ XI. Фінансово-правові основи грошового обігу, платіжних систем та банківської діяльності

Поняття, суть і функції грошей. Види грошей. Поняття грошового обігу. Грошова система. Елементи грошової системи країни. Правове регулювання грошового обігу. Платіжний баланс України. Основи грошово-кредитної політики України.

Поняття, зміст і види платіжної системи. Система електронних платежів Національного банку України. Безготівкові розрахунки. Форми безготівкових розрахунків. Принципи здійснення безготівкових розрахунків. Черговість здійснення платежів.

Фінансово-правове регулювання відносин за участю банків. Особливості фінансово-правових відносин за участю банків. Публічно-правові основи банківської діяльності. Банківська система України та її структура.

Правовий статус Національного банку України. Функції Національного банку України, які пов'язані з фінансово-правовим регулюванням.

Правовий статус інших банків в Україні. Банківське регулювання та банківський нагляд. Державні банки.

Р о з д і л XII. Правові основи валютного регулювання і валютного контролю

Поняття валюти та валютних цінностей. Національна та іноземна валюти. Склад валютних цінностей. Цінні папери та платіжні доручення. Банківські метали.

Класифікація видів валют. Поняття конвертованості валюти.

Валютні операції. Класифікація валютних операцій.

Валютне регулювання і валютний контроль. Порядок переміщення валютних цінностей через митний кордон України. Валютні обмеження.

Органи, що здійснюють валютне регулювання і валютний контроль. Уповноважені банки. Агенти валютного контролю.

Відповідальність за порушення валютного законодавства України.

4. ЗАВДАННЯ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Т е м а 1. Поняття фінансів. Публічні фінанси: зміст та склад. Публічна фінансова діяльність (колоквіум)

П л а н

1. Поняття фінансів, їх ознаки та функції.
2. Зміст, принципи, форми і методи публічної фінансової діяльності.
3. Фінансова система та її структура.

Т е м а 2. Фінансове право в правовій системі України (колоквіум)

П л а н

1. Предмет і метод фінансового права.
2. Система фінансового права.
3. Джерела фінансового права, фінансове законодавство.
4. Фінансове право в системі права.
5. Наука фінансового права.

Т е м а 3. Фінансово-правові норми і фінансові правовідносини (колоквіум)

П л а н

1. Поняття, структура і особливості фінансово-правових норм.
2. Види фінансово-правових норм.
3. Зміст і особливості фінансових правовідносин.
4. Специфіка суб'єктного складу фінансових правовід-

носин. Співвідношення суб'єктів фінансового права і фінансових правовідносин.

5. Об'єкт фінансових правовідносин.

Завдання

1. Виходячи зі змісту Бюджетного кодексу України та Податкового кодексу України наведіть приклади: уповноважених, зобов'язуючих та забороняючих фінансово-правових норм. Наводячи конкретні приклади, вкажіть, у чому проявляється імперативний характер таких фінансово-правових норм. Поясніть, у чому полягають особливості санкцій фінансово-правових норм, і наведіть приклади.

2. Які з перерахованих відносин є фінансово-правовими?

1) між підприємством та банком, який відкрив йому розрахунковий рахунок;

2) між фізичною особою і податковим органом у зв'язку зі сплатою податку;

3) між митним органом та імпортером у зв'язку зі сплатою мита;

4) між підприємцем і уповноваженим банком у зв'язку зі сплатою комісійної винагороди за операцію з купівлі-продажу іноземної валюти;

5) між податковими органами і платниками податків у зв'язку з наданням відстрочення по сплаті податку;

6) між освітньою установою і громадянином у зв'язку з наданням останнім освітніх послуг, покриття витрат на надання яких здійснюється за рахунок бюджетних коштів;

7) між фізичною особою та Фондом соціального страхування з тимчасової втрати працездатності з приводу виплати допомоги у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

3. Проведіть порівняльно-правову характеристику правових норм, що регулюють відносини з приводу застави як способу забезпечення цивільно-правового зобов'язання та податкової застави як способу забезпечення податкового обов'язку платника податків.

Тема 4. Правове регулювання фінансового контролю в Україні (колоквіум)

П л а н

1. Поняття, зміст і значення фінансового контролю.
2. Види фінансового контролю та підстави їх класифікації.
3. Система органів, що здійснюють фінансовий контроль.
4. Органи фінансового контролю загальної та спеціальної компетенції.
5. Методи фінансового контролю. Порядок проведення ревізій та перевірок.
6. Незалежний фінансовий контроль.

Завдання

4. Документальною перевіркою районної податкової інспекції встановлено, що бухгалтерський облік на підприємстві ведеться з численними порушеннями: відсутній облік по деяких регістрах, пов'язаних із обрахуванням податкових платежів, облікові документи оформлені недбало, із численними виправленнями, підчистками, відсутня частина документів про прихід-видаток коштів. В акті документальної перевірки зафіксовані конкретні суми заниження податкових зобов'язань, отриманих на підставі бухгалтерських документів підприємства. За матеріалами такої перевірки було прийнято рішення про застосування штрафних санкцій за приховування (заниження) прибутку.

Чи є правомірними дії податкової інспекції щодо даного підприємства?

5. Під час проведення ревізії на підприємстві ревизором вилучені у бухгалтера чорнові записи, що стосуються ведення бухгалтерського обліку даного підприємства. Вилучення офор-

млено протоколом, копію якого вручено під розписку директору підприємства.

Чи є правомірними дії ревізора?

6. Податковою інспекцією проведено перевірку фінансово-господарської діяльності ТОВ “Астра” з питань своєчасності та повноти сплати податку на прибуток за минулий рік. У ході перевірки порушень податкового законодавства не виявлено. Керівництво податкової призначило повторну перевірку для можливості виявлення порушень.

Чи правомірні дії податкової інспекції? Визначте порядок та підстави проведення повторної перевірки ?

Тема 5. Правове регулювання бюджетних відносин в Україні. Бюджетна система України

П л а н

1. Поняття бюджетних повноважень.
2. Поняття і принципи бюджетної системи України.
3. Склад бюджетної системи України. Державний бюджет. Місцеві бюджети.
4. Поняття зведеного бюджету. Зведений бюджет України. Місцеві зведені бюджети.
5. Поняття бюджетного циклу. Співвідношення бюджетного циклу та бюджетного періоду. Бюджетний період.
6. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства: поняття та види.

Завдання

7. За даними Міністерства фінансів України поточне виконання всіх місцевих бюджетів за доходами станом на 01.05.2011 р. у середньому склало 104,9 %. У зв'язку з цим Кабінетом Міністрів України прийнято рішення про вилучення

частини надходжень з дохідної частини низки місцевих бюджетів та направлення вказаних коштів до дохідної частини Державного бюджету України.

Чи правомірні дії Кабінету Міністрів України? Чи дотримано принципів бюджетної системи України?

8. У зв'язку з прийняттям у 2011 р. обласного бюджету з профіцитом загального фонду в сумі 10419,2 тис. грн на сесії Харківської обласної ради прийнято рішення про відкриття в філії комерційного банку рахунку, на якому будуть акумулюватися кошти з обласного бюджету, з метою покриття незапланованих у бюджеті витрат.

Чи правомірне вказане рішення?

9. Головним управлінням зовнішньоекономічних зв'язків і міжнародних відносин Харківської обласної державної адміністрації використано бюджетні кошти у сумі 10000 грн не на фінансування розвитку прикордонного співробітництва (відповідно до Програми економічного і соціального розвитку Харківської обл.), як це передбачено обласним бюджетом на 2011 р., а на виплату премій окремим працівникам управління.

Проаналізуйте ситуацію. Які існують види юридичної відповідальності за порушення бюджетного законодавства?

Тема 6. Бюджетний процес (колоквіум)

П л а н

1. Бюджетний процес та його стадії.
2. Учасники бюджетного процесу. Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі.
3. Складання проектів бюджетів. Основні напрями бюджетної політики на наступний бюджетний період. Бюджетні запити.
4. Розгляд і прийняття Закону про Державний бюджет України, рішень про місцеві бюджети.

5. Виконання бюджету. Розпис бюджету. Внесення змін до Державного бюджету України та місцевих бюджетів. Скорочення видатків і кредитування бюджетів. Захищені статті бюджету.

6. Звітність про бюджет. Контроль та аудит у бюджетному процесі.

Завдання

10. Після березневого звіту про виконання бюджету виявлено недоотримання надходжень до доходної частини бюджету, що мають стійкий характер, зокрема, суттєво зменшилися (на 25%) надходження від податку на прибуток підприємств. Для подолання такої ситуації народними депутатами на розгляд Верховною Радою України подані пропозиції про внесення змін до Закону про Державний бюджет на поточний рік, згідно з якими збільшувалися ставки деяких податків.

Проаналізуйте ситуацію. Який існує порядок внесення змін до Закону про Державний бюджет України?

11. В умовах політичної кризи Закон про Державний бюджет на поточний рік прийнятий у квітні місяці. Згідно з цим Законом у два рази збільшилися мінімальна заробітна плата та стипендії. Показники бюджету закладені відповідно до нового податкового законодавства, що встановлює пільги та скасовує кілька податкових платежів.

Яким чином будуть фінансуватися видатки бюджету до прийняття Закону про Державний бюджет на поточний рік та які саме? У яких розмірах у січні-березні буде виплачуватися заробітна плата та стипендія? Яким чином та у яких розмірах у січні-березні будуть сплачуватися податки та збори, що формують доходні частини бюджетів різних рівнів?

12. У 2011 р. спеціальні фонди місцевих бюджетів недоотримали кошти на формування фондів фінансування будівництва автошляхів у зв'язку з виключенням із податкової системи України податку з власників транспортних засобів та інших са-

мохідних машин та механізмів. Таким чином, фінансування ремонту та будівництва доріг на місцевому рівні не відбувалося.

Вирішіть ситуацію. Яким чином можна поповнити дохідну частину спеціальних фондів на місцевому рівні?

Т е м а 7. Міжбюджетні відносини

П л а н

1. Міжбюджетні відносини в системі бюджетного регулювання.
2. Принципи розмежування видатків між бюджетами.
3. Види та порядок розрахунку видатків бюджетів. Зміст фінансових нормативів бюджетної забезпеченості.
4. Поняття й види міжбюджетних трансфертів.
5. Порядок надання міжбюджетних трансфертів.

Завдання

13. Відповідно до Закону про Державний бюджет на поточний рік до обласного бюджету надійшли кошти як субвенція з Державного бюджету на виконання інвестиційного проекту в сумі 20 млн. грн. Частину отриманих коштів, зокрема 15 млн. грн, спрямовано на розвиток дорожнього господарства. Інша частина направлена на придбання цінних паперів та надання кредиту з обласного бюджету.

Дайте правову оцінку ситуації.

14. На підставі Закону про Державний бюджет України на поточний рік:

а) проаналізуйте встановлені дотації вирівнювання з Державного бюджету України;

б) з'ясуйте, з яких бюджетів та у яких розмірах кошти передаються до Державного бюджету України;

в) встановіть, на реалізацію яких цілей та до яких місцевих бюджетів спрямовуються субвенції в поточному році?

15. Після звіту про виконання Державного бюджету за другий квартал виявлено перевищення доходів спеціального фонду бюджету над його видатками. Оскільки така ситуація свідчить про профіцит бюджету, то Верховна Рада України прийняла рішення про передачу надлишково отриманої частини коштів спеціального фонду Державного бюджету України у вигляді субвенції бюджету міста Тернопіль на ремонт електромереж.

Обґрунтуйте правомірність рішення Верховної Ради України.

Т е м а 8. Правовий режим цільових державних і місцевих фондів (колоквіум)

П л а н

1. Поняття та класифікація цільових державних і місцевих фондів.
2. Цільові фонди коштів органів місцевого самоврядування.
3. Фонди соціального страхування: сутність і правові засади діяльності.
4. Цільові фонди економічного та екологічного спрямування: загальна характеристика.

Завдання

16. У зв'язку із загостренням епідеміологічної ситуації у країні та нестачею грошей у резервному фонді Державного бюджету Кабінетом Міністрів України вирішено направити кошти з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища на подолання епідемії нового штаму грипу.

Чи правомірні дії Кабінету Міністрів України? Вкажіть порядок використання коштів фондів охорони навколишнього природного середовища.

17. Громадянин Б. звернувся за юридичною консультацією. Нещодавно він став самостійно забезпечувати себе роботою (малювати на замовлення), отже, виникла необхідність самостійно займатися сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Дайте відповідь на поставлені питання:

а) до якого(их) цільового(их) фонду(ів) надходитимуть кошти від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування?

б) які повноваження Пенсійного фонду щодо збору та обліку єдиного внеску?

18. Адміністративна рада Фонду гарантування вкладів фізичних осіб вирішила відкрити підрозділи в обласних центрах України, головним завданням яких було б надання платних консультацій та інших послуг вкладникам банків-учасників (тимчасових учасників) Фонду.

Дайте правову оцінку діям адміністративної ради Фонду. Визначте правовий статус Фонду гарантування вкладів фізичних осіб та вкажіть порядок формування та використання його коштів.

Тема 9. Податкове право і податкова система України (колоквіум)

П л а н

1. Податкове право в системі фінансового права.
2. Податкова система України: поняття і зміст.
3. Податок: поняття, ознаки та функції.
4. Правовий механізм податку і його елементи.

Завдання

19. Згідно зі ст. 67 Конституції України кожен зобов'язаний сплачувати податки і збори в порядку і розмірах, встановлених законом.

Чи стосується ця вимога юридичних осіб-платників податків? Якими нормативними актами встановлюється даний обов'язок стосовно юридичних осіб?

20. Виходячи зі змісту Податкового кодексу України, наведіть по декілька прикладів матеріальних, процесуальних, регулятивних, охоронних, зобов'язуючих, забороняючих та уповноважуючих податково-правових норм.

Наведіть конкретні приклади та вкажіть, у чому полягають особливості таких правових норм.

21. *Розкрийте правовий механізм податку на доходи фізичних осіб і податку на додану вартість.*

Тема 10. Правовий режим державного боргу та державного кредиту (колоквіум)

П л а н

1. Поняття та види державного (муніципального) боргу.
2. Управління та обслуговування державного боргу.
3. Правове регулювання державного кредиту.
4. Державна позика: поняття та види.
5. Державні (місцеві) гарантії.

Завдання

22. На зростання державного боргу України вплинуло зростання боргу місцевих органів влади та державних підприємств. Для погашення цього боргу Кабінетом Міністрів України

вирішено здійснити внутрішні та зовнішні запозичення у сумі 2 млн грн.

Проаналізуйте цю ситуацію. Дайте визначення державного боргу, зазначте фактори, які впливають на його зростання.

23. Укладаючи кредитні угоди з міжнародними фінансово-кредитними організаціями, держава Україна в якості позичальника встановила, а потім змінила в односторонньому порядку свої умови кредитування. Це було викликано стрімким зростанням дефіциту державного бюджету України. Отримані кошти використані на погашення заборгованості по заробітній платі, погашення раніше одержаних позик (як внутрішніх, так і зовнішніх).

Які принципи кредитування в цій ситуації були порушені? Що може виступати забезпеченням під час отримання державних позик та кредитів міжнародних організацій?

24. Міністерство фінансів України надало державну гарантію юридичній особі “Імпекс”, що займається розробкою нанотехнологій, для отримання кредиту від міжнародної фінансової організації. Ця юридична особа не виконала у встановлений строк своїх зобов’язань перед позичальником, розраховуючи на списання цієї заборгованості через певний проміжок часу.

Вирішіть цю ситуацію. За рахунок чого і ким може надаватися державна (місцева) гарантія? На яких умовах вона надається?

Т е м а 11. Фінансово-правові основи грошового обігу, платіжних систем та банківської діяльності

П л а н

1. Поняття, функції та види грошей.
2. Грошовий обіг і грошова система.
3. Поняття, зміст і види платіжних систем.

4. Публічно-правове регулювання готівкових і безготівкових розрахунків.
5. Банківська система України та її структура. Види банків.
6. Правовий статус Національного банку України.
7. Банківське регулювання та банківський нагляд.

Завдання

25. У ході перевірки податковий інспектор виявив, що на підприємстві не було встановлено ліміту готівки каси, а проведення готівкових розрахунків здійснювалося без видачі одержувачу коштів платіжного документа (товарного або касового чеку, квитанції до прибуткового ордера, іншого письмового документа), що підтверджує сплату покупцем готівкових коштів. За результатами перевірки на підприємство було накладено штраф у розмірі 5 тис. грн.

Чи правомірні дії податкового інспектора? Хто несе відповідальність за не встановлення ліміту готівки каси? Якщо ліміт залишку готівки в касі не встановлений, як відбувається інкасація в такому підприємстві?

26. У довідці про включення Національного банку України до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України від 09.12.2007 р. № 564, виданої Головним міжрегіональним інформаційним центром Державного комітету статистики України, зазначено, що формою фінансування Національного банку України є бюджет.

Зробіть мотивований висновок щодо цієї довідки.

27. До комерційного банку “Агробанк” надійшла платіжна вимога з районної податкової інспекції про примусове списання коштів із рахунку клієнта банку – підприємства “Аріан” з метою погашення податкового боргу. У реквізиті “Призначення платежу” вказані назва, номер і дата рішення податкового органу про списання суми податкового боргу. Комерційний банк “Агробанк” не прийняв цю платіжну вимогу. Начальник район-

ної податкової інспекції надіслав лист до територіального управління Національного банку України у Харківській обл., в якому вимагав застосувати до комерційного банку “Агробанк” заходи впливу за порушення банківського законодавства.

Чи є дії комерційного банку “Агробанк” такими, що порушують чинне законодавство? Яке рішення в цій ситуації повинне прийняти територіальне управління Національного банку України?

Т е м а 12. Правові основи валютного регулювання і валютного контролю (колоквіум)

П л а н

1. Валюта і валютні цінності.
2. Поняття та зміст валютних операцій.
3. Валютне регулювання та його зміст.
4. Валютний контроль: поняття і порядок здійснення.

Завдання

28. Підприємство “Аякс” уклало договір із компанією “Siemens” на поставку медичного обладнання на суму 80 тис. євро. За дорученням підприємства “Аякс” комерційний банк “Синтез” придбав вказану суму на міжбанківському валютному ринку та зарахував її на валютний рахунок підприємства “Аякс”, але протягом двох тижнів до комерційного банку “Синтез” не надійшло платіжне доручення про перерахування коштів на рахунок компанії “Siemens”.

Якими в цій ситуації повинні бути дії комерційного банку “Синтез”?

29. Під час проведення документальної податкової перевірки приватного акціонерного товариства “Барс” встановлено, що у березні 2012 р. укладений кредитний договір між ним та іноземним банком на суму 50 тис. доларів США. Кошти за дого-

вором вчасно одержані та зараховані уповноваженим банком “Омега” на рахунок приватного акціонерного товариства “Барс”, але документи, що свідчать про правомірність одержання кредитних коштів ПАТ “Барс”, до банку не надійшли.

Якими повинні бути дії комерційного банку “Омега” за таких обставин? Які наслідки передбачені чинним законодавством у разі, якщо уповноважений банк не повідомляє орган державної податкової служби про одержання кредиту резидентом від банку-нерезидента?

30. Під час попереднього розслідування по кримінальній справі слідчим відповідно до Кримінального процесуального кодексу України було обрано запобіжний захід до підозрюваного у вигляді застави. В якості застави слідчим прийнято від підозрюваного 20 тис. доларів США, про що складено “Протокол прийняття застави”

Чи правомірні дії слідчого?

5. СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Анулювання – це повна відмова держави від своїх боргових зобов'язань (внутрішніх, зовнішніх, по всьому державному боргу в цілому).

Банківське регулювання – одна з функцій Національного банку України, яка полягає у створенні системи норм, що регулюють діяльність банків, визначають загальні принципи банківської діяльності, порядок здійснення банківського нагляду, відповідальність за порушення банківського законодавства.

Банківський нагляд – система контролю та активних впорядкованих дій Національного банку України, спрямованих на забезпечення дотримання у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів, з метою забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників.

Банківські метали – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Бюджет – 1) як економічна категорія – сукупність економічних відносин, пов'язаних із формуванням, розподілом, використанням певних централізованих грошових фондів для фінансування завдань державних та адміністративно-територіальних утворень і виконання функцій відповідних органів влади; 2) як правова категорія – правовий акт, основний фінансовий план утворення, розподілу та використання централізованого грошового фонду держави або територіальної громади.

Бюджети місцевого самоврядування – бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст.

Бюджетна класифікація – єдине систематизоване згрупування доходів, видатків, кредитування, фінансування бюджету, боргу відповідно до законодавства України та міжнародних стандартів.

Бюджетна програма – систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети, завдань та очіку-

ваного результату, визначення та реалізацію яких здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій.

Бюджетна система України – сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права.

Бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок державного чи місцевого бюджету та є неприбутковими.

Бюджетне асигнування – повноваження розпорядника бюджетних коштів, надане відповідно до бюджетного призначення, на взяття бюджетного зобов'язання та здійснення платежів, яке має кількісні, часові та цільові обмеження.

Бюджетне зобов'язання – будь-яке здійснене відповідно до бюджетного асигнування розміщення замовлення, укладення договору, придбання товару, послуги чи здійснення інших аналогічних операцій протягом бюджетного періоду, згідно з якими необхідно здійснити платежі протягом цього ж періоду або у майбутньому.

Бюджетне призначення – повноваження, надане головному розпоряднику бюджетних коштів Бюджетним кодексом України, Законом про Державний бюджет України або рішенням про місцевий бюджет, що має кількісні, часові та цільові обмеження та дозволяє надавати бюджетні асигнування.

Бюджетне регулювання – надання коштів із загальнодержавних джерел, що закріплені за бюджетом вищого рівня, бюджетам нижчестоящих рівнів із метою збалансування їх на рівні, необхідному для здійснення відповідних повноважень, виконання планів економічного і соціального розвитку на певній території.

Бюджетний устрій – організація і принципи побудови бюджетної системи, її структури, взаємозв'язок між окремими ланками бюджетної системи.

Бюджетний запит – це документ, підготовлений розпорядником бюджетних коштів, який містить пропозиції з відповідним обґрунтуванням щодо обсягу бюджетних коштів, необхідних для його діяльності на наступний бюджетний період.

Бюджетний період – це проміжок часу, що становить один календарний рік і починається 1 січня кожного року, а закінчується 31 грудня того ж року.

Бюджетний процес – сукупність дій уповноважених органів держави та місцевого самоврядування щодо складання, розгляду, затвердження і виконання бюджетів, а також складання, розгляду і затвердження звіту про їх виконання, здійснювана на підставі норм бюджетного права.

Бюджетний розпис – документ, в якому встановлюється розподіл доходів та фінансування бюджету, бюджетних асигнувань головним розпорядникам бюджетних коштів по певних періодах року відповідно до бюджетної класифікації.

Бюджетний цикл – це проміжок часу від початку формування бюджету на рік, що планується, до затвердження звіту про його виконання.

Бюджетні повноваження – права і обов'язки учасників бюджетних правовідносин.

Валюта України – грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет та в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти на рахунках, у внесках у банківських та інших кредитно-фінансових установах.

Валютне регулювання – спеціальний правовий режим реалізації валютних відносин, який передбачає комплекс заходів, що здійснюються уповноважені державні органи, спрямованих на організацію функціонування внутрішнього валютного ринку в державі та визначення порядку проведення валютних операцій.

Валютний контроль – комплекс заходів, що здійснюються спеціально уповноважені державні органи та інші суб'єкти,

спрямованих на забезпечення додержання учасниками валютних правовідносин валютного законодавства України при проведенні валютних операцій.

Валютні обмеження – система державних заходів, спрямованих на встановлення порядку проведення валютних операцій.

Видатки бюджету – кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом.

Видатки розвитку – це витрати на фінансування капітальних внесків продуктивного і непродуктивного характеру призначення, фінансування структурної перебудови народного господарства, субвенції та інші витрати, пов'язані з розширеним виробництвом.

Витрати бюджету – видатки бюджету, надання кредитів з бюджету, погашення боргу та розміщення бюджетних коштів на депозитах, придбання цінних паперів.

Відповідальність за порушення фінансового законодавства – форма реалізації державно-владного примусу, що виникає у разі вчинення порушення приписів фінансово-правових норм і полягає у застосуванні спеціально уповноваженими державними органами до правопорушника передбачених законом санкцій.

Внутрішній державний борг – це термінові боргові зобов'язання уряду України в грошовій формі.

Грошова система держави – 1) це сукупність державних грошових знаків та організація їх обігу; 2) сукупний процес функціонування грошового обороту на території держави.

Грошовий оборот – врегульована правовими нормами сукупність суспільних відносин, у межах яких відбувається безперервний процес руху грошей у готівковій і безготівковій формах.

Державний борг – загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих кредитів станом на звітну дату, що виникають унаслідок державного запозичення.

Дефіцит бюджету – перевищення видатків бюджету над його доходами.

Джерела фінансового права – форма вираження правотворчої діяльності держави з приводу прийняття компетентними державними органами нормативних актів, що встановлюють норми фінансового права.

Дотація – це виділення коштів із бюджету для покриття запланованих збитків чи збалансування нижчестоящих бюджетів, підприємств і організацій.

Дотація вирівнювання – міжбюджетний трансферт на вирівнювання дохідної спроможності бюджету, що його отримує.

Доходи бюджету – усі податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачене законодавством України (включаючи трансферти, дарунки, гранти).

Єдиний казначейський рахунок – це рахунок, відкритий Державному казначейству України в Національному банку України для обліку коштів та здійснення розрахунків у Системі електронних платежів Національного банку України.

Закон про Державний бюджет України – закон, який затверджує повноваження органів державної влади здійснювати виконання Державного бюджету України протягом бюджетного періоду.

Закріплені доходи – такі, що постійно діючими нормативними актами віднесені до дохідної частини бюджетів певного рівня на невизначений у часі строк у розмірі територіального надходження повністю або у твердо фіксованому розмірі (нормативі).

Залишок бюджетних коштів – обсяг коштів відповідного бюджету, розпорядників та одержувачів коштів цього бюджету на кінець звітного періоду.

Запозичення – операції, пов'язані з отриманням бюджетом коштів на умовах повернення, платності та строковості, у результаті яких виникають зобов'язання держави, Автономної Республіки Крим чи місцевого самоврядування перед кредиторами.

Зведений бюджет – сукупність бюджетних показників усіх бюджетів, що існують на відповідній території.

Зовнішній державний борг – це борг іноземним державам, організаціям і особам.

Іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обміну на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших кредитно-фінансових установ за межами України.

Казначейські зобов'язання України – це вид цінних паперів на пред'явника, які розповсюджуються винятково на добровільній основі серед населення та свідчать про внесення їх власниками коштів до бюджету і надають право на одержання доходу.

Коефіцієнт вирівнювання – показник, що застосовується при розрахунку обсягу коштів, що передаються до Державного бюджету України з місцевих бюджетів, з метою стимулювання нарощування доходів місцевих бюджетів у процесі бюджетного планування.

Конверсія позики – це зміна первинних умов позики щодо прибутковості.

Консолідація позики – це зміна термінів дії раніше випущених позик.

Кошик доходів місцевого самоврядування – доходи загального фонду, закріплені Бюджетним кодексом України на постійній основі за місцевими бюджетами, що враховуються при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів.

Кошторис – основний плановий документ бюджетної установи, яким на бюджетний період встановлюються повноваження щодо отримання надходжень і розподіл бюджетних асигнувань на взяття бюджетних зобов'язань та здійснення платежів для виконання бюджетною установою своїх функцій та досягнення результатів, визначених на бюджетний період відповідно до бюджетних призначень.

Кредитування бюджету – операції із надання коштів з бюджету на умовах повернення, платності та строковості, у результаті яких з'являються зобов'язання перед бюджетом, та операції, пов'язані з поверненням цих коштів до бюджету.

Методи фінансової діяльності держави – це способи, прийоми, за допомогою яких здійснюються мобілізація, розподіл і використання грошових коштів публічних фондів.

Міжбюджетні відносини – це відносини між державою, Автономною Республікою Крим та місцевим самоврядуванням щодо забезпечення відповідних бюджетів фінансовими ресурсами, необхідними для виконання функцій, передбачених Конституцією України та законами України.

Міжбюджетні трансферти – кошти, що безповоротно і безоплатно передаються з одного бюджету до іншого.

Місцеві бюджети – бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування.

Надходження до бюджету – доходи бюджету та повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна, повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу цінних паперів.

Новація позики – це угода між позичальником і позикодавцем із заміни зобов'язання за зазначеною фінансовою позикою іншим зобов'язанням.

Облігація – цінний папір, що свідчить про внесення її власником коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного папера в передбачений у ньому строк із виплатою фіксованого відсотка.

Податкова система – 1) сукупність податків і зборів, 2) сукупність податків і зборів, законодавчо закріплених у даній державі; принципів, форм і методів їх встановлення чи зміни, скасування; дій, що забезпечують їх сплату, контроль і відповідальність за порушення податкового законодавства.

Податок – це форма примусового відчуження результатів діяльності суб'єктів, які реалізують свій податковий обов'язок, у державну чи комунальну власність, який вноситься до бюджету відповідного рівня (або цільового фонду) на підставі закону (чи акта органу місцевого самоврядування) і виступає як обов'язковий, нецільовий, безумовний, безвідплатний і безповоротний платіж.

Поточні видатки – це витрати бюджетів на фінансування мережі підприємств, установ, організацій і органів, які діють на початок бюджетного року, а також на фінансування заходів щодо соціального захисту населення та інших заходів, що не належать до видатків розвитку.

Профіцит бюджету – перевищення доходів бюджету над його видатками.

Регулюючі доходи – це передбачені Законом про Державний бюджет або рішенням про бюджет місцевих органів доходи, надходження яких щорічно визначаються та перерозподіляються між різними ланками бюджетів.

Рефінансування позики – це випуск нових позик із метою покриття раніше випущених боргових зобов'язань.

Рішення про місцевий бюджет – нормативно-правовий акт Верховної Ради Автономної Республіки Крим чи відповідної місцевої ради, виданий в установленому законодавством України порядку, що містить затверджені повноваження Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації або виконавчого органу місцевого самоврядування відповідно здійснювати виконання місцевого бюджету протягом бюджетного періоду.

Розпорядник бюджетних коштів – бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань і здійснення витрат бюджету.

Страховання – система відносин із формування і використання централізованих і децентралізованих фондів, необхідних для фінансування непередбачених потреб суспільства і його членів, відшкодування шкоди, яка виникла внаслідок стихійного лиха та інших подібних подій.

Субвенція – форма фінансової допомоги держави місцевим органам, що надається з метою забезпечення ними реалізації конкретних заходів чи програм за умови дольового фінансування.

Субсидія – форма фінансової допомоги, що надається державою, юридичною особою чи приватною особою, іншим особам (юридичним чи фізичним), а також іншим державам і носить конкретний цільовий характер

Тип грошової системи – це характер зв'язку між загальним еквівалентом і грошима, що знаходяться в обігу, який спочатку складається стихійно, а пізніше закріплюється законодавчим рішенням.

Трансферт – кошти, отримані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав чи міжнародних організацій на безоплатній і безповоротній основі.

Унифікування позики – це об'єднання декількох позик в одну, коли облігації раніше випущених позик обмінюються на облігації нової позики, що передбачає зменшення кількості видів цінних паперів, які обертаються одночасно.

Управління державним боргом – сукупність заходів держави з виплати доходів кредиторам і погашення позик, визначення умов і випуску нових державних цінних паперів.

Фінансова дисципліна – це чітке дотримання закріплених нормами права розпоряджень, що регулюють порядок формування, розподілу і використання публічних грошових фондів.

Фінансова діяльність держави – це діяльність держави по формуванню, розподілу і використанню централізованих і децентралізованих публічних грошових фондів із метою забезпечення здійснення функцій держави, завдань соціально-економічного характеру, управління, обороноздатності, діяльності державних органів.

Фінансова система – це 1) сукупність взаємозалежних, взаємодіючих фінансових інститутів, що опосередковують формування і використання публічних грошових фондів; 2) сукупність державних органів і установ, що здійснюють фінансову діяльність.

Фінансове право як галузь права – сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини у сфері формування, розподілу і використання централізованих і децентралізованих грошових фондів держави і територіальних громад.

Фінансове право як навчальна дисципліна охоплює вивчення правових норм, передбачає навчання фінансовому праву.

Фінансове право як наука – сукупність знань, категорій, положень, що відображають зміст фінансово-правових норм, особливості їх застосування на практиці.

Фінансовий контроль – особлива сфера державного контролю, що являє собою діяльність відповідних органів по виявленню порушень законності, фінансової дисципліни і доцільності при формуванні, розподілі і використанні державних і муніципальних грошових фондів.

Фінансовий норматив бюджетної забезпеченості – гарантований державою в межах наявних бюджетних ресурсів рівень фінансового забезпечення повноважень Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевих державних адміністрацій та виконавчих органів місцевого самоврядування, що використовується для визначення обсягу міжбюджетних трансфертів.

Фінансові правовідносини – урегульовані нормами фінансового права економічні відносини, що виникають, змінюються і припиняються в процесі мобілізації, розподілу і використання централізованих і децентралізованих фондів фінансових ресурсів і мають державно-владний і майновий характер.

Фінансово-правова норма – це встановлене державою та забезпечене її примусовою силою загальнообов'язкове правило поведінки суб'єктів суспільних відносин, що виникають і розвиваються в процесі мобілізації, розподілу і витрачання коштів централізованих і децентралізованих фондів, встановлює права та обов'язки їх учасників і має імперативний характер.

Фінансування – безоплатне і безповоротне виділення коштів із державних або муніципальних фінансових фондів на здійснення публічних потреб.

Фінансування бюджету – надходження та витрати, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна, зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету.

6. ПОТОЧНИЙ (МОДУЛЬНИЙ) ТА ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Курс	Напря́м, освітньо- кваліфікаційний рівень	Характеристика навчального курсу (структура залікового кредиту)
Кількість креди- тів ECTS: 3,5	Освітньо- кваліфікаційний “Бакалавр”	Обов’язкова: <u>Модуль I</u> Лекції: 12 Практичні заняття: 9 Самостійна робота: 22 Індивідуальна робота: 5
Модулів: 3	Галузь знань 0304 “Право”	
Змістових модулів: 3	Напря́м підготовки 6.030401 “Правознавство”	<u>Модуль II</u> Лекції: 12 Практичні заняття: 8 Самостійна робота: 23 Індивідуальна робота: 5
Загальна кількі́сть годин: 126		<u>Модуль III</u> Лекції: 10 Практичні заняття: 7 Самостійна робота: 23 Індивідуальна робота: 4
Тижневих годин: 4		Форма контролю: іспит

Навчальна дисципліна “Фінансове право” складається з 3 змістових модулів:

Змістовий модуль I

Тема № 1. Поняття фінансів. Публічні фінанси: зміст та склад. Публічна фінансова діяльність.

Тема № 2. Фінансове право в правовій системі України.

Тема № 3. Фінансово-правові норми і фінансові правовідносини.

Тема № 4. Правове регулювання фінансового контролю в Україні.

Змістовий модуль II

Тема № 5. Правове регулювання бюджетних відносин в Україні. Бюджетна система України.

Тема № 6. Бюджетний процес.

Тема № 7. Міжбюджетні відносини.

Тема № 8. Правовий режим цільових державних і місцевих фондів.

Змістовий модуль III

Тема № 9. Податкове право і податкова система України.

Тема № 10. Правовий режим державного боргу та державного кредиту.

Тема № 11. Фінансово-правові основи грошового обігу, платіжних систем та банківської діяльності.

Тема № 12. Правові основи валютного регулювання і валютного контролю

Організація поточного модульного контролю

Оцінювання знань студентів з фінансового права здійснюється на основі результатів поточного модульного контролю (ПМК). Загальним об'єктом оцінювання є відповідні частини навчальної програми дисципліни “Фінансове право”, засвоєння яких перевіряється під час ПМК.

Завдання ПМК – перевірка розуміння та опанування навчального матеріалу змістового модулю, здатності осмислити зміст теми чи розділу, умінь застосовувати отримані знання при вирішенні професійних завдань.

Об'єктами ПМК виступають систематичність і активність роботи та успішність на семінарських заняттях.

Оцінювання результатів ПМК здійснюється викладачем наприкінці вивчення кожного змістового модулю.

Критерії оцінювання ПМК:

а) дійсна успішність на семінарських заняттях (відвідування відповідних форм навчального процесу, активність і рівень знань при обговоренні питань), самостійне опрацювання тем в цілому чи окремих питань – від 0 до 8 балів;

б) оцінка за модульну контрольну роботу (у тому числі у формі тестів) – від 0 до 4 балів.

Виконання модульних контрольних завдань може проводитися у формі тестів (із використанням комп'ютерних технологій), відповідей на теоретичні питання, вирішення практичних завдань під час проведення контрольних робіт, виконання індивідуальних завдань тощо.

Конкретний перелік тестів, питань та завдань, порядок і час їх складання, критерії оцінювання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року, що передує їх проведенню.

Підсумковий бал за результатами ПМК оформляється під час останнього семінарського заняття відповідного семестру. Загальна кількість балів за ПМК складає 36 балів. Кожен модуль оцінюється у 12 балів. Результати ПМК знань студентів вносяться до відомості обліку поточної успішності та є основою для визначення загальної успішності студента з даного предмета і враховуються (за необхідності) при виставленні балів за підсумковий контроль знань (ПКЗ).

У разі невиконання завдань ПМК з об'єктивних причин студенти мають право, за дозволом декана (викладача), скласти їх до останнього семінарського заняття. Час і порядок визначає викладач.

7. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Відповідно до вимог “Положення про організацію навчального процесу в кредитно-модульній системі підготовки фахівців” індивідуальна робота студентів з фінансового права може включати: участь у роботі студентського наукового гуртка (проблемної групи) з фінансового та податкового права, студентських конференціях, конкурсах, олімпіадах; написання рефератів та їх презентація; анотація прочитаної додаткової літератури; бібліографічний опис літератури; переклад іноземних текстів встановлених обсягів та інші форми роботи.

Вибір студентом видів індивідуальної роботи здійснюється на альтернативній основі з урахуванням власних інтересів за попереднім узгодженням з викладачем. Організацію, контроль та оцінку якості виконання індивідуальної роботи студентів здійснює куратор, який закріплюється кафедрою за студентською навчальною групою. За індивідуальну роботу студент має можливість отримати максимально 14 балів.

8. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. Поняття та функції фінансів.
2. Публічна фінансова діяльність.
3. Форми та методи публічної фінансової діяльності.
4. Система органів, що здійснюють фінансову діяльність.
5. Поняття й структура фінансової системи держави.
6. Фінансово-правові норми.
7. Фінансові правовідносини: зміст, особливості, види.
8. Фінансове право як галузь права.
9. Фінансове право в системі права.
10. Предмет і метод фінансового права.
11. Суб'єкти фінансового права.
12. Система фінансового права.
13. Джерела фінансового права.
14. Фінансове законодавство.
15. Фінансове право і наука фінансового права.
16. Поняття і значення фінансового контролю.
17. Види фінансового контролю.
18. Методи фінансового контролю.
19. Система органів фінансового контролю.
20. Перевірка: зміст, види.
21. Ревізія як метод фінансового контролю.
22. Податкові органи.
23. Державна казначейська служба.
24. Контрольно-ревізійні органи.
25. Рахункова палата.
26. Незалежний фінансовий контроль.
27. Бюджетне право в системі фінансового права.
28. Поняття бюджету та його складові.
29. Дефіцит і профіцит бюджету: зміст, шляхи подолання.
30. Бюджетна система та бюджетний устрій.
31. Бюджетна класифікація: поняття, значення та структура.

32. Державний бюджет України: його доходи та видатки.
33. Місцеві бюджети: види, склад доходів і видатків.
34. Поняття і принципи міжбюджетних відносин.
35. Міжбюджетні трансферти: поняття та види.
36. Сутність та методи бюджетного регулювання.
37. Бюджетний цикл та бюджетний період.
38. Поняття та принципи бюджетного процесу.
39. Стадії бюджетного процесу.
40. Учасники бюджетного процесу та їх повноваження.
41. Застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі.
42. Складання проектів бюджетів.
43. Бюджетний запит: поняття, зміст і значення.
44. Зміст Закону про Державний бюджет.
45. Розгляд й прийняття бюджетів.
46. Бюджетний розпис: поняття, зміст і значення.
47. Кошторис бюджетних установ: поняття і зміст.
48. Виконання бюджетів.
49. Звітність про бюджет.
50. Відповідальність за порушення бюджетного законодавства.
51. Державні та місцеві цільові фонди.
52. Правовий режим страхових внесків у централізовані позабюджетні цільові фонди.
53. Податкове право в системі фінансового права.
54. Податкова система України.
55. Поняття, ознаки й функції податку.
56. Правовий механізм податку та його елементи.
57. Класифікація податків і зборів.
58. Податки з юридичних осіб.
59. Податки з фізичних осіб.
60. Податки зі змішаним платником.
61. Місцеві податки і збори.
62. Сутність, значення й функції державної позики.
63. Види державної позики.
64. Державні (місцеві) гарантії.
65. Державний борг: поняття і види.

66. Управління й обслуговування державного боргу.
67. Поняття, зміст та види платіжних систем.
68. Поняття та зміст банківської системи України.
69. Правовий статус Національного банку України.
70. Функції Національного банку України.
71. Банківське регулювання в Україні: поняття й форми.
72. Правове регулювання банківського нагляду.
73. Поняття, суть і функції грошей.
74. Поняття і структура грошової системи України.
75. Правові основи грошового обороту.
76. Правове регулювання готівкового обігу.
77. Правове регулювання безготівкового обігу.
78. Валюта і валютні цінності.
79. Валютні обмеження.
80. Поняття й зміст валютних операцій.
81. Поняття й зміст валютного регулювання.
82. Валютний контроль.
83. Відповідальність за порушення валютного законодавства.
84. Бюджетний кодекс України.
85. Податковий кодекс України.
86. Закон України “Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні”.
87. Закон України “Про Рахункову палату”.
88. Закон України “Про аудиторську діяльність”.
89. Декрет Кабінету Міністрів України “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”.
90. Закон України “Про Національний банк України”
91. Закон України “Про банки і банківську діяльність”.
92. Закон України “Про платіжні системи та переказ грошей в Україні”.
93. Указ Президента України “Про Положення про Державну казначейську службу України”.

9. КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ УСПІШНОСТІ СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Підсумкове оцінювання рівня знань студентів з фінансового права здійснюється на основі результатів ПМК, індивідуальної роботи студентів та підсумкового контролю знань студентів (ПКЗ) за 100-бальною шкалою. Завдання ПМК та індивідуальної роботи студентів оцінюються в діапазоні від 0 до 50 балів; завдання, що виносяться на ПКЗ, – від 0 до 50 балів.

Підсумковий контроль знань студентів (ПКЗ) з фінансового права проводиться у формі іспиту з вузлових питань, що потребують творчої відповіді та уміння синтезувати отримані фінансово-правові знання з сучасними правовими проблемами.

Конкретний перелік питань та завдань, що охоплюють весь зміст навчальної дисципліни, критерії оцінювання екзаменаційних завдань, порядок і час їх складання визначаються кафедрою і доводяться до відома студентів на початку навчального року. До екзаменаційного білета включаються, як правило, 3 питання.

До відомості обліку підсумкової успішності вносяться сумарні результати в балах ПМК, індивідуальної роботи студентів та ПКЗ.

Підсумкова оцінка з навчальної дисципліни виставляється в залікову книжку згідно з такою шкалою:

Оцінка за шкалою ECTS	Визначення	Оцінка за національною шкалою	Оцінка за 100-бальною шкалою, що використовується в Нац. ун-ті “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”
A	Відмінно – відмінне виконання, лише з незначною кількістю помилок	5	90 – 100
B	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	4	80 – 89

C	Добре – у цілому правильна робота з певною кількістю незначних помилок		75 – 79
D	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	3	70 – 74
E	Достатньо – виконання задовольняє мінімальні критерії		60 – 69
FX	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як перескласти	2	35 – 59
F	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота, обов'язковий повторний курс		1 – 34

10. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2010. – № 50-51. – Ст. 572.

Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. // Там же. – 2011. – № 13-14/№ 15-16. – Ст. 112.

Про аудиторську діяльність: Закон України від 22.04.1993 р. (у ред. від 14.09.2006 р.) // Там же. – 2006. – № 44. – Ст. 432.

Про банки та банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 р. // Там же. – 2001. – № 5-6. – Ст. 30.

Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. // Там же. – 1999. – № 40. – Ст. 365.

Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні: Закон України від 26.01.1993 р. // Там же. – 1993. – № 13. – Ст. 110.

Про державну податкову службу в Україні: Закон України від 04.12.1990 р. (у ред. від 24.12.1993 р.) // Там же. – 1994. – № 15. – Ст. 84.

Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. // Там же. – 1997. – № 24. – Ст. 170.

Про Національний банк України: Закон України від 20.05.1999 р. // Там же. – 1999. – № 29. – Ст. 238.

Про платіжні системи та переказ грошей в Україні: Закон України від 05.04.2001р.// Там же. – 2001. – №29. – Ст. 137.

Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: Закон України від 23.09.1994 р. // Там же. – 1994. – № 40. – Ст. 364.

Про Рахункову палату: Закон України від 11.07.1996 р. // Там же. – 1996. – №43. – Ст. 212.

Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг: Закон України від 12.07.2001 р. // Там же. – 2001. – № 32. – Ст. 1457.

Про цінні папери та фондовий ринок: Закон України від 23.02.2006 р. // Там же. – 2006. – № 31. – Ст. 268.

Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.

Положення про Міністерство фінансів України: затв. Указом Президента України від 08.04.2011 р. // Офіц. вісн. України. – 2011. – № 29. – Ст. 1254.

Актуальні питання науки фінансового права: моногр. / М. П. Кучерявенко [та ін.]; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2010. – 464 с.

Алісов Є. О. Теоретичні проблеми правового регулювання грошового обігу в Україні / Є. О. Алісов. – Х.: Фоліо, 2004. – 286 с.

Бюджетний кодекс України. Науково-практичний коментар: станом на 01.03.2011 р. / за ред. Л. К. Воронової, М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2011. – 608 с.

Воронова Л. К. Фінансове право: підруч. / Л. К. Воронова. – К.: Прецедент; Моя книга, 2006. – 448 с.

Дмитренко Є. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: моногр. / Є. С. Дмитренко. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 592 с.

Дмитрик О. А. Содержание и классификация финансовых правоотношений: моногр. / О. А. Дмитрик; под ред. Н. П. Кучерявенко. – Х.: Легас, 2004. – 160 с.

Дмитрик О. О. Джерела фінансового права: проблеми та перспективи розвитку: [моногр.] / О. О. Дмитрик. – Х.: Віровець А.П., “Апостроф”, 2010. – 328 с.

Заверуха І. Б. Державний борг України: проблеми правового регулювання: [моногр.] / І. Б. Заверуха. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 309 с.

Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз: [моногр.] / А. Й. Іванський. – О.: Юрид. літ., 2008. – 504 с.

Кучерявенко Н. П. Курс налогового права: в 6-и т. / Н. П. Кучерявенко. – Т 2: Введение в теорию налогового права. – Х.: Легас, 2004. – 600 с.

Лукашев О. А. Теоретичні проблеми системи фінансового права: моногр. / О. А. Лукашев. – Х.: Право, 2010. – 304 с.

Музика-Стефанчук О. А. Органи публічної влади як суб'єкти бюджетних правовідносин: моногр. / О. А. Музика-Стефанчук. – Хмельницький: Хмельницький ун-т управління і права, 2011. – 284 с.

Музика-Стефанчук О. А. Фінансово-правова основа місцевого самоврядування в зарубіжних країнах: навч. посіб. / О. А. Музика-Стефанчук. – К.: Правова єдність, 2009. – 224 с.

Нечай А. А. Актуальні питання фінансового права: правові основи публічних накопичувальних фондів: моногр. / А. А. Нечай. – Чернівці: Рута, 2004. – 376 с.

Нечай А. А. Проблеми правового регулювання публічних фінансів та публічних видатків: моногр. / А. А. Нечай. – Чернівці: Рута, 2004. – 264 с.

Орлюк О. П. Теоретичні питання банківського права і банківського законодавства: моногр. / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 100 с.

Орлюк О. П. Фінансове право: академічний курс: [підруч.] / О. П. Орлюк. – К.: Юрінком Інтер, 2010. – 808 с.

Очерки финансово-правовой науки современности: моногр. / под. общ ред. Л. К. Вороновой, Н. И. Химичевой. – М.-Х.: Право, 2011. – 592 с.

Податковий кодекс України: постатейний коментар: у 2 ч. / В. В. Білоус, Л. К. Воронова, О. О. Головашевич та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х. : Право, 2011. – Ч. 1. – 704 с.

Савченко Л. Правовий статус Рахункової палати України: моногр. / Л. Савченко. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2002. – 131 с.

Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: моногр. / Л. А. Савченко. – Ірпінь: Акад. ДПС України, 2001. – 407 с.

Семчик О. О. Держава і фінанси: правовий зв'язок: [моногр.] / О. О. Семчик; відп. ред. Л. К. Воронова. – К.: Вид-во “Юридична думка”, 2010. – 204 с.

Фінансове право України: навч. посіб. / М. П. Кучерявенко, І. Є. Криницький, О. А. Лукашев та ін.; за заг. ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2010. – 288 с.

Чернадчук В. Д. Бюджетні правовідносини в Україні: поняття, класифікація та особливості структури: [моногр.] / В. Д. Чернадчук. – Суми: Університетська книга, 2011. – 172 с.

Шемшученко Г. Ю. Фінансово-правове регулювання банківського кредитування: моногр. / Г. Ю. Шемшученко. – К.: Юрид. думка, 2006. – 264 с.

Шульга Т. М. Правове регулювання бюджетних доходів, пов'язаних із природокористуванням: моногр. / Т. М. Шульга; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: ФІНН, 2009. – 176 с.

Шутов М. І. Державний фінансовий контроль в Україні (теорія та практика) / М. І. Шутов, В. А. Бабенко, Н. М. Стоянова. – Одеса: Юрид. літ., 2004. – 132 с.

З М І С Т

1. Вступ.....	3
2. Загальний розрахунок годин лекцій, практичних (семінарських) занять, самостійної роботи.....	5
3. Програма навчальної дисципліни.....	7
4. Завдання до практичних занять та самостійної роботи.....	15
5. Словник основних термінів.....	29
6. Поточний (модульний) та підсумковий контроль знань студентів.....	39
7. Індивідуальна робота студентів.....	42
8. Програмні питання з навчальної дисципліни.....	43
9. Критерії оцінки успішності студентів з навчальної дисципліни.....	46
10. Список рекомендованої літератури.....	48

Навчальне видання
**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З ФІНАНСОВОГО ПРАВА**

(відповідно до вимог ECTS:
галузь знань 0304 “Право”,
освітньо-кваліфікаційний рівень “Бакалавр”,
напрямок підготовки 6.030401 “Правознавство”)

**для студентів III курсу
денних факультетів**

У к л а д а ч і: КУЧЕРЯВЕНКО Микола Петрович,
БІЛІНСЬКИЙ Дмитро Олександрович,
БОНДАРЕНКО Ірина Миколаївна,
ДАМІРЧИЄВ Мушфік Іскандер Огли,
ДМИТРИК Ольга Олександрівна,
КОТЕНКО Артем Михайлович,
ЛУКАШЕВ Олександр Анатолійович,
РОССИХІНА Галина Володимирівна,
ОНЩУК Надія Юріївна,
ТОВКУН Людмила Вікторівна,
ШУЛЬГА Тетяна Михайлівна

Відповідальний за випуск *М. П. Кучерявенко*

Редактор *Л. В. Русанова*
Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*

План 2012

Підп. до друку 20.07.2012. Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсетний.
Друк: ризограф. Ум. друк. арк. 3,375. Облік.-вид. арк. 1,774. Вид. № 114.
Тираж 450 прим. Зам. № 4432. Ціна договірна.

Редакційно-видавничий відділ
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.

Друкарня
Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”,
вул. Пушкінська, 77, м. Харків, 61024, Україна.